

Druga zelo zanimiva najdba objavljena v tem letniku Atenskih Poročil pa je prikaz lesenih najdb in predmetov iz Heraiona na otoku Samos, odkritih po letu 1953. Temu so posvečeni sestavki D. Ohlyja, H. P. Islerja in G. Kopckeja. Prvi je obdelal statueto Here, ki jo je tik pred svojo smrtjo izkopal Ernest Buschor. Statueta je izredno pomembno delo nastalo sredi 7. stoletja p. n. št., saj nam najbolje osvetljuje umetnostna hotenja visoke arhaike in hkrati nakazuje ikonografske podrobnosti in značilnosti. Tej plastiki se priključuje prav tako kot votiv darovana podoba kože visoke 39,4 cm. Ker postavljajo to plastiko na začetek 6. stoletja, nam je tako omogočeno vzporejanje ter opazovanje stilističnih razločkov med obema figurama.

Za pregled drobnega kulturno-zgodovinskega gradiva in religioznih predstav darovalcev so nadvse dragoceni odkriti votivi statuet, lesenih krožnikov, zlozljivih stolov, aribalosa v podobi ženske glave, posodice za dišave, skodelice z ročajem, pručk, ležalnikov itd.

Razen teh pa izstopa v tem zvezku še članek N. Yalourisa v katerem dopolnjuje poglede o Nestorjevem glavnem mestu Pylos. Avtor meni, da ni utemeljeno iz pridevnika *emathoeis* sklepati na to, da bi mogla ta beseda pripeljati k lokalizaciji mesta.

Kot vidimo, je ta letnik bogat doprinos o najstarejših spomenikih in novih odkritjih iz Helade. Ravno zato je ta revija pomembna tudi iz širših vidikov evropske spomeniške zakladnice.

P. Petru

Luigi Michellini Tocci, *I Medaglioni Romani e i Contornianti del Medagliere Vaticano*. Città del Vaticano 1965, 4°, LXXII strani uvoda, 287 strani kataloga in LXX tabel. (= Medagliere della Biblioteca Vaticana II).

Poročamo obširneje o važnem delu prof. L. Michelinija-Toccija o rimskih medaljonih vatikanske zbirke, o katerem je izšlo kratko poročilo v ARGO 4—6, 1967, 57—58.

V drugem zvezku iz serije edicij Numizmatičnega kabineta zbirke Biblioteca Vaticana smo dobili izpod peresa L. Michelinija-Toccija opis rimskih medaljonov in kontorniatov vatikanske zbirke. Prvo poglavje je posvečeno obdobju od 1738 do 1798, torej od začetka kabineta do tedaj, ko so ga izropali pod Napoleonom, v drugem poglavju pa nas pisec seznanja z življenjem zbirke Vatikanskega kabineta od leta 1815 pa do danes. Historiat vatikanskega novčnega kabineta je v svojem dvestotiridesetletnem obstoju izredno pester; jedro zbirke medalionov sestavljajo znamenite kolekcije Albani, Carpegna in Regnensi — Odescalchi.

Zbirki medaljonov so papeži tja do konca 18. stoletja posvečali vso pazljivost; večidel je bila sestavljena iz bronastih primerkov in je takó po številu kot po kvaliteti bila daleč prva na svetu. Vendar je današnja zbirka le majhen del tega nekdanjega bogastva. Številni primerki že zdavnaj niso več v vatikanski zbirki, toda večina teh se je na srečo še ohranila drugje. Ko je pred šestdesetimi leti Francesco Gnechi prišel v kabinet Vatikanske zbirke z namenom, da evidentira tamkajšnje medaljone za bodoči korpus, je upal, da bo našel vsaj toliko gradiva kot v Cabinet des Médailles v Parizu; toda to ni bilo tako. Tam je našel le številne odlitke z opombo Medagliere Vaticano. V svojem korpusu I Medaglioni Romani, kjer se mu je sicer posrečilo nekatere medaljone v Cabinet des Médailles v Parizu ugotoviti kot medaljone vatikanske zbirke, pa so se mu ob nepoznavanju znamenitih zbirk Albani, Carpegna in pa švedske kraljice Kristine vrinile tudi mnoge pomanjkljivosti in napake, zato je prinesel mnogo nepotrebne zmede. Pri tem si je veliko pomagal s podatki Camilla Serafinija, predzadnjega konservatorja Vatikanske numizmatične zbirke, in pa Le Grella. Oba sta takrat pripravljala dokumentirano zgodovino Vatikanskih novčnih zbirk, ki je pod naslovom Saggio storico delle Collezioni Vaticane v prvem zvezku dela Monete e le Bolle plumbee pontificie del Medagliere Vaticano izšlo v Rimu leta 1910.

To Serafinijevo in Le Grellovo delo je rabilo tudi avtorju kataloga kot glavni vir historičnih podatkov in pri reknosciranju medaljonov nekdanih zbirk Albani, Carpegna in Regnensi—Odescalchi.

Izredno zbirko medaljonov Albani je posredoval 1738 papež Klement XII. iz zbirke kardinala Aleksandra Albanija. Štela je 123 grških kolonialnih in 205 rimskih cesarskih medaljonov. Že leta 1739 je izšel prvi in 1744 drugi zvezek, v njem je Rudolfinus Venuti Cortonensis vse primerke razkošno in izčrpno objavil in pri tem uporabljal najvažnejše znanstvene razprave tistega časa. Tudi je potrdil staro mnenje, da je manjkanje kratice SC najzanesljivejša značilnost pri opredeljevanju bronastih medaljonov. Hkrati je ugotovil, da kljub velikosti ne smemo delati izjeme pri »medaljonih« Decija in Etruscille, ki imajo kratice SC. Spoznal je namreč, da ti novci niso nič več kot dvojni sesterici. Žal nam Venuti ni nič povedal o provenienci medaljonov zbirke Albani. Dokaj verjetno je, da so večinoma iz izkopavanj v katakombah.

Zbirka medaljonov kardinala Gaspara Carpegne je nastala ob prehodu 17. v 18. stoletje. Za Vatikan je bila nabavljena pod Benediktom XIV. Ta zbirka je razen medaljonov vsebovala še veliko novcev. Čeprav je manj pomembna in vredna, je vendarle zanjo znano, da so večji del primerkov našli v katakombah Domitille in sv. Helene ter na nekem zgodnjekrščanskem pokopališču ob Via Portuense. Zbirka je štela 108 rimskih in 40 grških medaljonov in en kontorniat, vendar so njeno vrednost precenjevali. Že leta 1879 sta jo objavila Monterchi in Bellori, kasneje pa Buonarroti.

Medaljoni iz zbirke Reginensi — Odescalchi imajo nedvomno najbolj pestro zgodovino. Njeno jedro sestavlja zbirka švedske kraljice Kristine. Ta je po svojem odstopu še pomnožila zbirko, predvsem, ko je bila dalj časa v Palazzo dei Riari in Lungari v Rimu. Že 1663 je kupila 200 medaljonov iz znane zbirke Gottifredi, kasneje izbor zbirke Heinsius, zbirki kardinala Masimi in meniha Braccesi. Po njeni smrti so zbirko kupili knezi Odescalchi, za Vatikan pa jo je leta 1794 kupil Pij VI. za precejšnji znesek. Zbirka je štela 164 rimskih in 80 grških provincialnih medaljonov ter 63 kontorniatov. Tako je po številu pa tudi redkosti in lepoti bila zelo blizu zbirki Albani. Fond vatikanske zbirke se je z nakupom še te tretje zbirke zelo povečal. Že kratko pred nakupom je Eckhel v svoji *Doctrina nummorum I*, str. CLXXIV, napisal, da se noben drug kabinet ne more ponašati s takó številnimi in redkimi medaljoni kot Vatikanski. Zato je ob nakupu zbirke Odescalchi izjavil Sancelme, da je predvsem glede medaljonov sedaj ta zbirka edinstvena. Vendar je ta slava trajala le malo časa. Že štiri leta zatem, leta 1798, so zbirko vatikanskega kabineta izropali. Avtor ne opisuje podrobnosti tega ropanja in prevoza prek Alp in tudi ne dogodkov iz let 1815, ko so med številnimi umetninami tudi novci romali iz Pariza nazaj v Rim. Pač pa navaja izčrpno dokumentacijo, ki jo ima Le Grelle v svojem *Saggio storico delle Collezioni Numismatiche Vaticane* v uvodu dela C. Seraffinija, *Le Monete e le Bolle Plumbee pontificie del Medagliere Vaticano*, Milano 1910. Zaradi nepopolnih seznamov mnogo medaljonov ni več prišlo nazaj v kabinet. Brez sledu je izginila zlata multipla Valensa iz zbirke Albani, ukradena med prvimi ropanji leta 1798. Mnogo bronastih medaljonov poznamo iz odlitkov, ki so se ohranili v občinskem muzeju v Lodiju, druge je bilo moč slediti v zasebnih zbirkah, iz njih pa so potem zašli medaljoni v muzeje v Londonu, Berlinu in Dunaju. Velika zlata multipla Konstantina Velikega iz zbirke Reginensi — Odescalchi je izginila v znanem velikem ropu zlatih antičnih novcev v Cabinet de France leta 1831, kjer je bila ukradena in stopljena tudi zlata multipla za 8 aureusov Domicijana, verjetno najdena v Emoni (cfr. I. M. C. Toynbee, *Roman Medallions*, NS 5, New York 1944, 127, op. 6, pl. XX, 5 in M. A. Baron Zois, *Ein Goldmedaillon des Kaisers Domitian*, Carniola NS VI 1915, 236). Še nekako 450 rimskih medaljonov iz nekdanje zbirke Vatikanskega kabineta je danes mogoče rekonoscirati v Cabinet des Medailles v Bibliothèque National v Parizu.

Avtorja so spodbudile številne netočnosti Gnechijevega korpusa. Zato si je zadal nalogo, rekonoscirati nekdanje medaljone iz Vatikana in s pomočjo Venutijeve in Buonarottijeve publikacije, odlitkov iz Lodija ter inventarja zbirke Odescalchi zadevo dokončno spraviti v red. S tem je prav gotovo napravil uslugo ne samo vsem zainteresiranim znanstvenim krogom, temveč

tudi J. M. C. Toynbeejevi, ki ima že dalj časa v pripravi nov korpus rimskih medaljonov.

Pod temi aspekti je tudi sestavil nepogrešljive konkordančne tabele medaljonov vseh treh velikih zbirk Albani, Carpenga in Reginensi—Odescalchi ter dodal zelo koristna svoja opažanja in pri tem upošteval tudi odlitke iz Lodijske Seveda je avtor obravnaval le tako imenovane rimske medaljone, ni pa upošteval grških provincialnih in maloazijskih cistoforov in raznih regularnih emisij, ki pa so jih svoj čas zaradi pestrih scen na reveri ali drugih posebnosti nepravilno uvažali med medaljone. Izpustil je tudi razne novce, ki so bili kasneje uokvirjeni ali predelani v nakit.

Ko Michelini-Tocci obširno opisuje te tri velike zbirke, ki so sestavljale novčno zbirko Vatikanskega kabineta in so bile že svojčas objavljene ali pa so se ohranili o njih inventarji, se upravičeno vprašuje, če razen teh v zbirki ni bilo nobenih drugih primerkov več. Iz nekaterih odlitkov v muzeju v Lodijski, katerih ni bilo mogoče identificirati s primerki iz navedenih treh zbirk, je mogoče le slutiti, kolikšno je bilo bogastvo te zbirke v medaljonih pred usodnim izropanjem leta 1798.

V drugem poglavju uvoda nas pisec bežno seznanja z življenjem Kabineta v razdobju po francoski zasedbi pa do danes; vendar sega še nekoliko nazaj. Že leta 1807 je Pij VII. za precejšen znesek kupil zbirko graverja Vitalija. Toda zaradi slabih izkušenj, ki jih je imel njegov prednik štiri leta prej z zbirko švedske kraljice Kristine, je v vsej konspirativnosti deponiral zbirko pri Antoniu Canovi. Zbirka Vitali je štela 113 medaljonov, od teh je bilo 50 rimskih, 82 sorodnih manjših nominalov ter 14 kontorniatov; nekateri teh izvirajo iz katakomb in zgodnjekrščanskih pokopališč Rima. Med njimi je celo nekaj starih vatikanskih, ki so pred kratkim z ropanjem od tod izginiti. Po tem času postajajo akvizicije vedno bolj redke, čeprav segajo konstantno prav v najnovejši čas. Nekaj kosov pride v zbirko kot donativ, drugi zopet s prenosi iz drugih zbirk Vatikanskih muzejev, nekateri celo na bazi zamenjave in nekaj večjih skupin pridobijo iz novejših izkopavanj katakomb in zgodnjekrščanskih pokopališč Rima, tega bogatega in neusahljivega vira, ki je in bo ostal največje nahajališče rimskih bronastih medaljonov.

Avtor kataloga rimskih medaljonov Vatikanskega kabineta je s posebnim aspektom na zbirko medaljonov ob upoštevanju Le Grella ter številnih drugih virov, tudi neobjavljenih dokumentov iz vatikanskega arhiva, podal kratak, a zanesljiv historiat vatikanskega numizmatičnega kabineta, ki bo ostal trajne vrednosti.

V kataloškem delu se pisec v treh poglavjih dotika problema medaljonov, kontorniatov in tolčenih plošč, kovinastim diskom podobnim ploščicam, medtem ko o tesserah, katerih je v zbirki Vatikanskega kabineta veliko, pripravlja posebno publikacijo. Poglejmo torej pobližje avtorjeva izvajanja, ki jih on sam imenuje »osservazioni preliminari«.

Kot že tolikokrat doslej se tudi tu zopet jasno kaže zamotanost problema v zvezi z vlogo in determiniranjem medaljonov. Avtorjeve ugotovitve »I medaglioni romani sono speciali monete emesse dalle zecche imperiali in occasione di festività e di avvenimenti solenni, escluse generalmente dalla circolazione e destinate ad essere distribuite dall' imperatore come dono individuale, specialmente in occasione del capodanno« (p. 3—4) nikakor ne zadovoljujejo in so celo kontradiktorne; novce je namreč primarno namenjen obtoku. Kar zadeva namen njih emitiranja, je trditev, da so bili razdeljeni kot individualno darilo cesarja ob novoletni priliki, vzeta po J. M. C. Toynbeejevi in je danes ni mogoče več upoštevati. V drugem odstavku izhaja avtor z umetniškega stališča. Napak bi bilo iskati izrazitih umetniških izdelkov prav v vrstah multipel ali medaljonov. Razcvet in dekadenca graverske umetnosti se ustrezno za različna obdobja kaže tako v večjih kot manjših numiformnih predmetih in tako v umetnosti pečatorestva in gliptike ni mogoče videti nič drugega kot pars pro toto rimske imperialne umetnosti. Za časovno hkratne emisije, ki pa so stilistično ali pa celo umetniško različnih kvalitet, pa je treba iskati vzroke povsem drugod; nikakor namreč ni umetniška višina gravure značilnost ene ali druge novčne vrste. Seveda je zelo

verjetno, da so boljši graverji dobili v delo bolj reprezentativne žige, toda tudi objektivne okolnosti so tu neizogiben dejavnik; večje ploskve so bile bolj kvalificirane za gravuro bogatejših scen in ni dvoma, da je bilo kompozicijsko kot detajlno večje žige mogoče kvalitetneje izgotoviti.

Avtor prihaja do druge definicije, ki naj bi prvo dopolnjevala: »Non una, quindi, ma più definizioni sarebbero necessarie per determinare le differenze dei medaglioni da periodo a periodo della loro vita trisecolare.«

Če bi avtor izhajal s stališča, da so »medaljonski« samo večkratniki bazičnih denarnih enot, bi potreba po več definicijah odpadla. Da je bila potreba po multiplah v zgodnjem imperiju manjša kot v kasni antiki, je vzrok seveda v monetarnopolitičnih tendencah časa. Inflacijske težnje imajo za neizogibno posledico povečanje obtočnega kvantuma, ta pa transformiranje dela denarnega fluida v višjih nominalih, s čimer se olajša plačilni promet. Izjema in enigmatični ostanke v monetarnem pogledu za zdaj le še bronasti »medaljonski«, tj. bronasti numiformni predmeti, ki so brez logičnega ponderalnega odnosa do elementarne denarne enote — asa. Le-ti so lahko generalno bili namenjeni donaciji. Seveda pa bi bilo za te vrste predmetov za zdaj prenačlenjeno delati sklepe. Morda ne bo napak, če prav tu iščemo še neslutene zametke moderne medalje ali vojaških in civilnih odlikovanj. Zanimiva je tudi avtorjeva misel, da medalja, ki naj bi bila Rimljanom nepoznana, saj zanje niso imeli ustreznega izraza, tudi ni mogla biti kovana v državni kovnici (nasprotno spodaj na str. 96 za kontorniate takšno mnenje Alföldija akceptira), ki naj bi se ukvarjala izključno z denarnimi produkti. Avtor seveda aplicira ta izvajanja na vse »medaljonske« in ne povsem jasno združuje »quei pezzi, ripetiamo non destinati alla circolazione erano molto spesso multipli di monete correnti«, pri tem pa se naslanja na preživete ugotovitve Kennerja, Gnechcija in Toynbeejeve.

V posebnem poglavju nam avtor poskuša obrazložiti izvor besede medaljon in medalja. Pri tem korigira etimološka izvajanja besede medalja iz latinske besede *metalla*. Poseže celo v literaturo nazaj do 16. stoletja in upošteva prav tako moderne italijanske enciklopedije, žal pa ne upošteva tujejezične literature o nastanku tega nepojasnjenega termina.

Pri vprašanju klasifikacij »medaljonov« se avtor najprej dotika razdelitve, ki jo je postavila Toynbeejeva. To dokaj razvejano klasifikacijo pa avtor strne v dve veliki skupini:

1. Medaglioni propriamente detti
2. Medaglioni impropriamente detti.

Pod prvo skupino so navedeni vsi »pravi medaljonski«, tj. tako dejanske multiple v zlatu in srebru in bronu kot tudi vse danes še točneje neopredeljive bronaste monetiformne predmete brez ustaljenega utežnega sistema.

V drugi skupini so večinoma razni primerki, ki so v bistvu navadni novci in nikakor ne spadajo v korpus medaljonov. Tako št. 128 sester Hadrijana (brez SC), št. 135 as/dp Aleksandra Severa, št. 141 sester Philipa I (na debeli kovni plošči), št. 145 folis Konstantina I. iz Sirmija, št. 146 maiorina Konstantija II.

Močna je skupina kontorniatov (41 primerkov). Tu nam avtor v svojih sklepih ne prinaša novih ugotovitev. Še najbolj se zavzema za Eckhlovo razlago kot »pseudomoneta« (Eckhel, *Doctrina nummorum VIII*, 277—320) medtem se zavzema za nekatere od Alföldijevih hipotez (A. Alföldi, *Die Kontorniaten*, Budapest [1943]) ob upoštevanju mnenj S. Mazzarina (Doxa, IV, 1951, 120—148). J. M. C. Toynbeejeve (JRS 35, 1945, 115—121) ter drugih. Kakor pri »medaljonih« se tudi tu dotika vprašanja terminologije.

V dodatku avtor opisuje 4 plošče (A-D) v tolčeni tehniki ter 3 plošče v obliki diska (E-G) s centralno vdolbino in krožno vzboklino na robu. Plošče A-C in D so izdelek rimske torevitike iz 3. stoletja, plošča B pa je renesančnega izvora.

Korpus rimskih medaljonov Vatikanskega kabineta je razkošno opremljen; opisi so izdatni, citati številni, zelo vsestranski, indeksi pa še lajšajo že sicer zelo dobro pregleden katalog. Na 70 tablah je odslikano celotno gradivo; nekateri primerki poleg naravne velikosti tudi v povečavi, številni v koloru.

Fotografije so izdelek vatikanskega laboratorija, Švicarja L. von Matta ter fotografa P. De Antoniis iz Rima.

S popisom rimskih medaljonov iz novčne zbirke Biblioteke apostolike Vatikane izpod peresa L. Michelini-Toccija je postala dostopna znanstvenemu svetu izredno važna zbirka multipel, medaljonov in kontorniatov, za to dolgujemo avtorju vso zahvalo. Pri znani avtorjevi aktivnosti upravičeno lahko upamo, da bodo temu zvezku kmalu sledili še drugi in tam bo tako avtor posredoval še druga dela te bogate novčne zbirke Vatikanske apostolske knjižnice.

E. Pegan